

۱۴۱۷۶۱۸

رجز در حمله حیدری

پژوهشگر:

رهبره کرخانه

نشر اویسا

رجز در حمله حیدری / پژوهشگر زهره کارخانه.

تهران: آویسا، ۱۳۹۵.

۸۹ ص.

کتابنامه: ص. [۸۷] - ۸۹.

حمله حیدری شرح

بازل، محمدرفیع بن محمد، - ۱۱۲۳ق حمله حیدری -- نقد و تفسیر

علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ق. -- شعر: Imam I, Ali ibn Abi-talib, ۶۰۰-۶۶۱

Poetry: بازل، محمدرفیع بن محمد، - ۱۱۲۳ق حمله حیدری -- مفاخره‌ها؛ شعر مذهبی فارسی --

۱۱۲۳ق. -- تاریخ و نقد: Religious poetry, Persian -- History and criticism -- ۱۸th century

مفاخره در ادبیات: Boastfulness in literature -- ارجوزه -- تاریخ و نقد: Rajaz poetry -- History and criticism

کارخانه، زهره، ۱۳۴۸ -

بازل، محمدرفیع بن محمد، - ۱۱۲۳ق حمله حیدری - شرح

وضعیت فهرست نویسی و اساس اطلاعات فیبا

۱۷-۲-۸۰، ۶۰۰-۱۰۰۰

۲۶۴۹۸۷

۸۱/۵

۱۳۹۵ ۸۸۸ ح/۳۳ PIR

نشر آویسا

رجز در حمله حیدری

پژوهشگر: زهره کارخانه

ناشر: آویسا

صفحه‌آرا: آزاده سجادی نسب

طراح جلد: نینا میرزایی

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰ جلد

قیمت: ۸۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۰۸-۱۷-۲

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

تهران، شهرک گلستان، خیابان گلها، بنفشه دهم، مجتمع باران، واحد ۲D۱۳

تلفن ۴۴۷۶۰۶۲۰-۱

avissapub.ir

فهرست

۷	پیشگفتار
۹	مقدمه
۱	
۱۳	حماسه
۱۳	معنی واژه‌های و اصطلاحی «حماسه»
۱۴	پیدایش حماسه
۱۴	انگیزه پیدایش حماسه
۱۵	قهرمان، نیاز جامعه
۱۶	تدوین حماسه ملی ایران
۱۷	شعر حماسی
۱۷	منظومه‌های حماسی
۱۸	منظومه‌های حماسی طبیعی و ملی
۱۸	منظومه‌های حماسی مصنوع
۱۹	گفت و گو

۲۰	معنی واژه ای و اصطلاحی گفت و گو
۲۰	تعریف گفتگو
۲۳	تک گویی
۲۴	لحن
۲۴	تعریف لحن
۲۴	کشمکش
۲۵	رجز
۲۶	حنی واژه ای و اصطلاحی رجز
۲۷	پیشینه رجز و جزخوانی در فرهنگ عربی
۲۷	رجز و رجزخوانی در دوره‌ی جاهلیت
۲۸	رجز و رجزخوانی در دوره‌ی اسلام
۳۰	آداب رجزخوانی
۳۴	پیشینه رجز و رجزخوانی در ادبیات ملل
۳۴	رجزخوانی در حماسه‌ی یونان
۳۴	رجزخوانی در ایران باستان
۳۵	رجزخوانی در ادبیات فارسی
۳۶	رجزخوانی در شاهنامه‌ی فردوسی
۳۷	کارکردهای رجز و رجزخوانی
۳۷	حمله حیدری (مهمترین حماسه‌ی دینی)

۲

۴۱	بررسی رجز در کتاب حمله حیدری
۱	تفاخر به قدرت و شجاعت
۵۴	تهدید حریف
۶۱	تحقیر حریف
۷۱	تفاخر به خویشین
۷۴	تفاخر به کارها
۷۵	تفاخر به خانواده

۷۵	تفاخر به ابزار جنگی
۷۶	تفاخر به شمشیر
۷۶	تفاخر به مرکب های جنگی
۷۶	تفاخر به اسبان جنگی
۷۷	تفاخر به سپاه و لشکر
۷۷	تفاخر به ایمان و اعتقاد

۸۳	نتیجه گیری
۸۹	فهرست منابع

پیشگفتار

حماسه یکی از انواع ادبی است و به منای شرح دلاوری‌های یک قوم است که در راه اهداف گروهی و خواسته‌های هم‌سنگدانان ادامه می‌شود. یکی از مسائلی که در حماسه مطرح است، رجز خوانی‌هایی است که به صورت گفتگوی شفاهی یا کتبی بین پهلوانان و حریفان رد و بدل می‌شود و قصد آن شناساندن خود یا نژاد و نسب خود و بیان دارایی‌ها و به طور کلی میزان توانمندی‌های خویش است در برابر حریف؛ که هدف اصلی از ذکر همه این موارد در حقیقت تضعیف روحیه طرف مقابل و در عوض قوی کردن روحیه خویش است.

هدف این پژوهش، بررسی زبان و واژگان بکار برده شده در مراثی رجز و بیان مقاصد رجز و رجز خوانی در کتاب *حملة حیدری* است. روش این پژوهش، اسنادی، روش گردآوری آن، فیش برداری و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، تحلیل محتوایی است.

از آنجا که موضوع این پژوهش بررسی رجز در یکی از حماسه‌های مذهبی یعنی «*حملة حیدری*» است و با توجه به این که کتاب *حملة حیدری* یک اثر حماسی بزرگ مذهبی است، بنابراین، آنچه به حماسه مربوط می‌شود، به اختصار توضیح داده می‌شود.

مقدمه شامل بیان مسئله، هدف تحقیق، اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب

آن، سؤالات و فرضیه‌های تحقیق، مدل تحقیق، تعاریف عملیاتی متغیرها و واژه‌های کلیدی، روش تحقیق، قلمرو تحقیق، جامعه آماری و حجم نمونه و بالاخره محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق می‌باشد.

این پژوهش شامل سه فصل است؛ در فصل اول، که شامل شش بخش است، ابتدا شرح کوتاهی پیرامون حماسه آمده و پس از توضیح واژه حماسه، به بیان تعریفی از حماسه پرداخته شده است. سپس پیدایش حماسه و انگیزه‌های آن، نیاز به قهرمان و «بطن حماسه ملی مورد بررسی قرار گرفته است و منظومه‌های حماسی و انواع آن‌ها نیز آورده شده است. در بخش دوم که به «گفت و گو» (به عنوان یکی از عناصر داستانی) اختصاص داده شده، بعد از تعریف «گفت و گو» به مسائل مربوط به گفت و گو، اعم از گفت و نغی و انواع آن پرداخته شده است. در قسمت بعدی توضیح کوتاهی در مورد «رجز» داده شد. در بخش چهارم به شرح و توضیح «کشمکش» و انواع آن، پرداخته شده است. در قسمت پایانی (رجز)، مسائلی از قبیل: «معانی و تعاریف مختلف رجز، پیشینه رجز، فرهنگ عربی و انواع آن (رجزخوانی در دوره ی جاهلیت و رجزخوانی در دوره ی اسلام)، داب رجزخوانی، همچنین پیشینه رجز در ادبیات ملل (یونان و ایران)»، مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت رجزخوانی در ادبیات فارسی و کتاب شاهنامه نیز بررسی شده است؛ سپس انواع و کارکردهای مختلف «رجز» نیز توضیح داده شده است. در آخرین بخش این فصل شرحی کوتاه درمورد کتاب «حملة ی حیدری» آورده شده است.

فصل دوم این پژوهش که اصلی‌ترین قسمت این پژوهش است نیز شامل دو بخش است؛ در بخش اول به بررسی انواع رجز در کتاب حملة ی حیدری پرداخته شده است.

فصل سوم نیز، به نتیجه‌گیری و پیشنهادات، اختصاص داده شده است.

به اختصار، طی این تحقیق به طور کلی به ده نوع رجز در کتاب حملة ی حیدری برخوردیم.

مقدمه

بیان مسئله:

حماسه یکی از انواع ادبی است و به سبب سبک و لایه‌های زواری های یک قوم است که در راه اهداف گروهی و خواسته های هماهنگسان انتم می شود. حماسه مانند هرداستان دیگر از اجزای مختلفی تشکیل شده که همه به نوعی با لایه های و اهداف کلی داستان هماهنگ اند. یکی از این مسائل که در حماسه حیدر مطرح است، رجزخوانی هایی است که به صورت گفتگو مطرح می شود و مانند همه دیالوگ هایی که در داستان ها مطرح می شوند، از زبان شخصیت هایی که برابر هم می ایستاد گفته می شود و از آن طریق هویت و اندیشه افراد بدون دخالت ظاهری گوینده مشخص می شود گوینده ای که از منطق سخنوری و گفتگوی صحیح مطلع باشد، با بیان اندیشه های متضاد از زبان شخصیت ها سیر طبیعی داستان را پیش می برد و سرانجام نظر کلی خود را مخفیانه از زبان شخصیت موافق بیان می کند.

حال سؤال اساسی در این پژوهش آن است که رجزهای حمله حیدری که یک حماسه مذهبی است، چند نوع است و توضیحاتی که در رجزهای این اثر حماسی آورده می شود، پیرامون چه مسائلی است؟

هدف تحقیق:

الف - در این تحقیق ، انواع رجز و میزان تفاخرات به کار برده شده در مبحث رجز و رجز خوانی در حمله ی حیدری بررسی می شوند .

ب - مقاصد رجز و رجز خوانی در این اثر حماسی ، مورد بحث قرار می گیرند .

اهمیت ، موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن:

گفتگو یکی از عناصر اصلی هر داستان را تشکیل می دهد و هر اندازه که میزان گفتگو های یک داستان بیشتر باشد و حالت توضیح گوینده (زاویه ی دید) کمتر باشد ، روند داستان طبیعی تر خواهد بود. در حماسه ها که شرح پهلوانی های یک قوم یا گروه خاصی است ، گفتگو ها نقش مهمی را ایفا می کنند و از طریق صحبت های ضمن داستان ، گاهی مسائل لمعی طرح می شوند و گاه گفتگوها جنبه ی عشق و مغالزه دارند و گاهی معرفی شخصیت ها را افراد از طریق گفتگو ها صورت می گیرد. رجز خوانی های حماسه علاوه بر این که نقش معرفی هر پهلوان را به عهده دارند، به عنوان تضعیف روحیه ای برای حریف رو به رو نیز حساب می آیند . در این پژوهش انواع رجز های موجود در یکی از حماسه ی حماسی (کتاب حمله حیدری) بررسی می شود تا اهمیت این موضوع که کم از جنگ ها و دلاوری های حماسه نیست معلوم شود .

انگیزه من از انتخاب این موضوع ، علاقه ای است که به موضوعات حماسی داشته ام . قصدم بیان یکی از جنبه های مهم این نوع ادبی (ادب حماسی) است که در داستان نویسی امروزی به عنوان دیالوگ مورد توجه قرار می گیرد .

سؤال ها و فرضیه های تحقیق:

الف - مسائلی که در رجز های مذهبی مطرح می شود با مسائلی که در رجز های حماسی ملی مطرح می شود متفاوت است .

ب - عناصر و ابزار و حیوانات هم در رجز ها معرفی می شوند .

ج - در رجزها علاوه بر شخصیت ها ، نژاد و پیشینه ی دلاوری هر شخص و خاندان

و نیز برای تضعیف روحیه ی طرف مقابل معرفی می شود .

مدل تحقیق: توصیفی - تحلیلی

مرور تک تک ابیات کتاب حمله حیدری و استخراج رجزهای موجود در این اثر حماسی، در ضمن تدوین و جمع آوری مطالب مختلف مربوط به موضوع پژوهش با استفاده از منابع و مآخذ موجود در کتابخانه که به نوعی در شناساندن حماسه ، گفتگو و رجز سهی دارند.

تعاریف و کلیات سنجش واژه های کلیدی:

واژه های کلیدی حماسه - حماسه ملی - گفتگو - رجز حماسه: نوعی از اسناد وصفی است که مبتنی بر توصیف اعمال پهلوانی و مردانگی ها و افتخارات و بزرگی های ترمیمی فردی باشد به نحوی که شامل مظاهر مختلف زندگی آنان گردد.

حماسه ملی: عبارت است از نتایج افکار، عقاید و عواطف یک ملت، که در طی قرون و اعصار، تنها برای بیان وجود عظمت و نبی قوم، بوجود آمده و مشحون است به ذکر جنگ ها و پهلوانی ها و جان فشانی ها.

گفتگو: به معنای مکالمه و صحبت کردن با یکدیگر و ارائه ی افکار و عقاید است و در شعر، داستان، نمایشنامه و... به کار برده می شود.

رجز: شعری که در هنگام جنگ، در مقام مفاخرت و خود ستایی می خواندند، رجز نامیده می شود.

روش تحقیق:

اسنادی (کتابخانه ای)

روش تحقیق از نظر پیشینه، توسعه ای

روش تحقیق از نظر ماهیت، کیفی

قلمرو تحقیق:

بررسی اشعار حماسی مربوط به قرن دوازدهم

جامعه آماری و حجم نمونه:

جامعه ی آماری: کتاب حمله ی حیدری از میرزا محمد رفیع بن محمد متخلص به یاد (باذکر مشهدی)

حجم نمونه: ۳۱۲ صفحه حمله حیدری (در حدود ۴۰۰۰۰ بیت)

محدودیت ها و مشکلات تحقیق:

الف - نبود منبع کافی از مورد رجز و رجز خوانی و همچنین نبود منابع کافی در مورد گفت و گو برای انجام این پژوهش.

ب - نامناسب بودن نسبت کتاب حمله ی حیدری به لحاظ چاپ و ویرایش و دسته بندی و طبقه بندی موضوعی.

لازم به ذکر است که نسخه ای از کتاب حمله ی حیدری که در اختیار بنده قرار داده شده بود، ویرایش نشده و پر از غلط های املایی بود و بعضی از ابیات باهم جابه جا شده بودند و چاپ آن سنگی و نامناسب بود. در هر سطر دو بیت در راستای هم نوشته شده بودند و ابیات شماره نداشتند و دسته بندی موضوعی نیز وجود نداشت. به همین دلیل من ابیات هر صفحه از این کتاب را جداگانه از عدد ۱ (یک) شماره گذاری کردم.

طبیعی است که وجود چنین مشکلاتی، باعث تاخیر در انجام کار شده است و مشکلاتی در مسیر پژوهش ایجاد کرده است.